

Сивак Л. М.,

кандидат філологічних наук, викладач

Буковинського державного фінансово-економічного університету

МІФОПОЕТИЧНИЙ СВІТ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА В РОМАНІ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА «КРОВ ЛЮДСЬКА – НЕ ВОДИЦЯ» ТА ОДНОЙМЕННІЙ П'ЄСІ: ДО ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЗМУ

Анотація. У статті висвітлюється проблематика роману та п'єси Михайла Стельмаха «Кров людська – не водиця», зокрема конфлікт людини і влади у період революційних потрясінь, боротьба селян за землю і волю. Розглядаються міфологічна основа твору, основні параметри художнього світу, своєрідність ментальності українського селянина. З'ясовується дискурсивна практика автора, розкриваються особливості його лірико-романтичної стильової палітри, особливості міфопоетики письменника.

Ключові слова: міфопоетика, концепція, ідея, конфлікт, характер, людина, революція, земля.

Постановка проблеми. Кожна епоха зумовлює нове осмислення та сприйняття мистецьких досягнень минулого, визначаючи при цьому актуальність порушуваних авторами проблем, художню привабливість їхніх творів. Важливе завдання сучасного українського літературознавства – концептуальне переосмислення історико-літературного процесу другої половини ХХ століття, зокрема у руслі комплексного аналізу художнього доробку письменників, що творили в умовах тоталітарної системи й естетики соцреалізму. Мова йде про вироблення зваженого погляду на спадщину цілого ряду письменників, які хоча й належали радянській епосі української історії, але не були її безпосереднім породженням. Значною мірою це стосується творчості Михайла Стельмаха (1912–1983) – талановитого майстра слова, прозаїка, поета, драматурга і фольклориста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Чисту правду душі» (М. Гоголь) у творчості М. Стельмаха, художню багатогранність його прози відзначали у різні часи багато дослідників. Серед них: О. Бабишкін, О. Борзенко, Ю. Бурляй, В. Загороднюк, М. Домницький, І. Дузь, М. Гуменний, Я. Гуменний, Є. Гуцало, М. Іщук, О. Килимник, Ю. Мариненко, В. Марко, Л. Новиченко, О. Руденко-Десняк, І. Семенчук, М. Ткачук, Г. Штонь та ін.

Виклад основного матеріалу. У низці робіт про письменника з огляду на відомі причини часто переважає соціологічне начало у трактуванні ідейної проблематики творів, а саме: увага акцентується на класових конфліктах, що дивовижно накладалися на елементи психології пригнобленого народу, об'єктивне утвердження ідеологічних цінностей більшовиків (революції, образу комуніста тощо).

Художня концепція людини і світу як категорія літературознавства повинна бути переосмислена відповідно

до вимог сучасності й продовжувати існувати, незважаючи на ідеологічне забарвлення цього поняття в минулому, оскільки правильно зрозуміти творчий задум письменника, зокрема і М. Стельмаха, можна тільки проаналізувавши цю художню категорію в його творах. Своєрідність художнього світу визначається своєрідністю світобачення (світорозуміння, світосприймання) митця. Звідси й один із найважливіших методологічних постулатів: аналіз художнього світу письменника – це дослідження його бачення, його художнього мислення, це «з'ясування характеру відношення пізнаваного до пізнаваної дійсності, наявної в нього загальної концепції дійсності і її специфічного відтінку» [1, с. 341]. Домінанти художнього світу виконують функцію внутрішніх системотворчих чинників.

Яким же є погляд на Україну, що його пропонує М. Стельмах? Лише уважне неупереджене прочитання літературного доробку митця, допоможе змити з нього ті ідеологічні нашарування, непомірно роздуті з відомих причин літературними критиками, відкривши тим самим глибинні художні смисли, що завжди властиві талановитому творцю.

У пошуках відповіді на це питання доцільно ще раз звернутися до написаного більш ніж півстоліття тому, у 1957 році, на зорі хрущовської відлиги, роману з промовистою назвою «Кров людська – не водиця», де письменник піднімає одну з найдраматичніших проблем у світовій і вітчизняній літературі (звернімося до творів Т. Шевченка, Е. Золя, І. Франка, В. Стефаніка, М. Коцюбинського, О. Кобилянської) – проблему відносин – «земля – людина». За землю брат убивав брата. З нею пов'язані найбільші страждання і мрії про щастя, болі й радості.

Попри заявлений уже в назві фольклоризм, роман, темою якого є «сільські настрої» [8], значною мірою збудовано саме на переосмисленні книжних зразків. Тут є багато від Т. Шевченка, тут і відчутно переосмислений М. Коцюбинський з його образами селян, що марять «святою земелькою», і О. Кобилянська з мотивом влади землі.

Однак при всій «архаїчності» М. Стельмаха в українській літературній традиції, його ставлення до цієї традиції дуже й дуже неоднозначне. Він аж ніяк не її продовжувач, швидше навпаки, а його «народництво» краще назвати навіть не неонародництвом, а пранародництвом.

Як слушно відзначає літературознавець Ю. Мариненко, «національні візії, проблеми є системотворчим чинником Стельмахової історіософії. Так, боротьба за землю – це змагання української людини за гідне місце під сонцем» [6, с. 23].

Мордовані, обідрані скороминучими владами, отаманами і різними батьками, без гасу, без солі, без сірників, без взуття, в грубій полотняній одежі стоять ті селяни на шляхах історії і болючими очима дивляться тільки на землю:

«А вона, розкішна і убога, ласкава і жорстока, манила їх теплим дзвоном червоної пшениці і гнала в холодних кайданах у Сибір; вона пестила руки м'яким, як дівоча коса, колосом і рвала спину німецькими і гайдамацькими шомполами. То невже вона й тепер поманить і обдурить дядька?»

...Для нього і небо – це, найперше, теж земля, де мож-на орати, і сіяти, і насаджувати райські сади» [9, с. 15].

Ось фрагмент розмови двох випадкових перехожих-селян, які щойно, можна зрозуміти, втратили коней:

« – Тепер хоч сам на себе цю зброю натягуй, – потряс вуздечкою сивобородий і раптом, як людина, яка пустилась берега, викидає з глибини грудей: – Господи, хоч би вже червоні прийшли! Змилюється, господи!»

– Хет! – махнув рукою низькорослий. – Всяка власть мужику на погибель. А червоні продрозверстку накла-дають.

– Зате землю дають!

– Хет, кому дають, а в кого й відрізають.

– У нас не відріжуть» [9, с. 51].

Незначний на перший погляд епізод, проте, на нашу думку, цим безіменним хліборобам волею автора визна-чено виявити симптоми тяжкохворого суспільства. За їхніми короткими репліками, жестами, «за тією шапою», читаємо в романі, розкривається селянське животіння тих часів».

Саме так розуміє ситуацію письменник. Знедолений і зневажений селянин стоїть на краю прірви; зневірившись у всьому й у власній долі, готовий кинутись у вир головою, навіть, висловлюючись образно, в обійми «червоного бога». До такого висновку, на такий спосіб мислення спонукає Стельмах читача. Виходить, що в романі М. Стельмаха співіснують два плани, чи точніше, дві нерівнозначні складові. Перша зовнішня, реалістично вмотивована і значною мірою формальна – це вся та політграмота, за якою автор змушений приховувати другу складову – власне, основу свого твору.

Дослідники радянського періоду розглядали роман «Кров людська – не водиця» переважно в традиційному ключі. Його тематика окреслювалась таким чином: «Відтворення народного героїзму в розпалі класової битви за зміцнення влади Рад в українському селі на початку двадцятих років...» [8, с. 41]. Приблизно так само, переважно з ідеологічних позицій, характеризувалися герої твору: «Самобутні персонажі, віднайдені прозаїком у живій дійсності раніше, тут поповнилися виразними типами селян із Новобугівки на Поділлі. Село це – не самотній, відокремлений острівцець у морі соціально-революційних змін: класове становище його жителів-бідняків з усією історичною неминучістю спрямовує їх на позиції Жовтня. По другий бік барикади опиняються куркулі і куркуленки, усякі панські недобитки, денікінське і петлюрівське охвістя, буржуазно-націоналістичні маніяки» [2, с. 11]. Звісно, наукового інтересу ці заангажовані твердження не становлять, але зауважимо, що навіть у них поза зовнішніми ідеологічними нашаруваннями проглядається віддзеркален-ня народної основи.

Село у М. Стельмаха – це справді «не самотній, відокремлений острівцець», а швидше – весь світ, культурний простір, що його треба захищати від втручання злих сил. За збереження цього світу відповідає селянський колектив – правда індивідуальна відступає тут перед правдою громади. Сакральна цінність колективу – земля; маніпулювання з нею порушує усталену рівновагу, а звідси конфлікт між громадою та індивідом. Вимоги виживання селянського колективу просто вимагають репресій проти тих, чий інтерес входить у суперечність з інтересами громади, проти тих, хто одноосібно привласнює собі землю – колективну святиню. Виходить, збагачуючись, набуваючи землю у власність, так звані «куркулі» порушують рівновагу, впорядкованість селянського світу, чим загрожують самому його існуванню. Тож перерозподіл землі – концептуальний стрижень роману М. Стельмаха. Це ніби відновлення первісної гармонії, ритуал космізації, після чого зло має відступити.

Отже, перша драма роману – драма українського селянства, якому запропонована козирна карта від влади – омріяна земля. У відвойованих червоноармійцями селах за допомогою збільшовизованих матросів (Мірошніченко) створюються форпости комунізму – комнезами, бідно-та ділить землю. Та чи справді земля належатиме українському незаможникові?

Внутрішній смисл зводиться до боротьби ідеологій, хто переможе в боротьбі за вплив на свідомість селянина. Більшовик Мірошніченко знає чому «й руки в селянина довші, аніж в будь-кого», від чого «печаляться, морщаться і димами куряться хліборобські душі, тягнучись до свого єдиного раю – землі» [9, с. 15]. Знає не лише він, знають і ті, хто стоїть над ним. Добре, підкреслимо, знають, якими путями можна прив'язати до себе селянську душу: дати спробувати селянинові пройтись з плугом по власному полю. А що це пастка, наразі хлібороб не знає, але знає читач: стоїть у романі над Мірошніченком зловісна по-стать у шкіряній куртці з наганом – Кульницький, вино-шує партійний план комунізації сільського господарства. Добре спланована пастка, бо примара радгоспу вже нави-сла над хліборобами. Не знають ще цього в Новобугівці, тому й несе Марійка до церкви «мисочку та свічку» й із усією своєю селянською ревністю благає Бога, «щоб това-риш Ленін перемиг усіх супостатів, які не мають ніякого «чужства» до мужика». І тому вже ні Петлюра, ні Скоро-падський, ні Врангель не будуть ходити по цій землі, «бо вже дядько свій довгожданий наділ побачив, а хлібороба й смертю не відірвеш од землі» [9, с.15].

Художнє мислення письменника елементарне, воно будується на основі опозицій: добро і зло, світло і темря-ва, свій і чужий, колективне та індивідуальне тощо.

Ці опозиції виділяють селянський простір як цінніс-ний, своєрідну основу всесвіту. Усе, що до нього не нале-жить, може нести потенційну загрозу. У цьому контексті важливо згадати про стосунки селян із владою. Це має бути передусім «своя» влада – не «панська» й не «міська», вона мусить відображати волю колективу. У зв'язку з цим досить показовою є розмова петлюрівських агентів, які з подивом відкривають для себе селянські прагнення:

– Об'явили хлібороби свою селянську республіку і не визнають ніякої влади, крім своїх людей. Обрали навіть міністрів і не сумніваються, що вони в полотняних шта-нах засідають.<...>

– Як ви на це дивитесь, пане сотнику? – побігли до самого підборіддя складки від вигнутого рота підполковника.

– Як? Дуже просто. Селянин усі віки шукав справедливості і доброго царя. Коли навіть у нього дурник Іван в якомусь царстві-государстві ставав царем, то чому тепер дядько не може стати міністром у своїй волості» [9, с. 74].

Образ Супруна Фесюка унаочнює іншу сторону селянської драми. Червона влада, виявляється, не лише дає, але й забирає ту ж таки землю. Якщо перед кимось і завинив Фесюк своїм багатством, то лише перед собою і власною родиною, надто дорого дались йому власні достатки. Мабуть, один з небагатьох героїв, хто насправді глибоко відчуває і розуміє істинний смисл, того, що відбувається в його селі. Промовистий факт: чи не єдиний із героїв твору істинний гуманіст; куркуль Супрун Фесюк свідомо відмовляється від будь-якого насилля в ім'я чого б воно не проголошувалося.

Друга драма – драма «апостолів справедливості». Із великою симпатією виписані письменником Свирид Мірошніченко та Григорій Нечуйвітер, носії більшовицької ідеології. Свирид Мірошніченко продовжує галерею правдолюбів української класики (Мусій Швачка з новели Г.Косинки «Політика», Давид Мотузка з роману А.Головка «Бур'ян» тощо). Уособлює тип літературного героя-месії, покликаний «страждати за людей». «Хтось за них повинен страждати, щоб вони кращими були» [9, с. 210] – так розуміє його призначення Катерина Чумак. Вочевидь, пересічна особистість, хлібороб за покликанням, потрапив Свирид Якович під вплив більшовицької ідеології, повірив у власний месіанізм і в можливість, як сам говорить, плугом зломити «задавлені злидні». Ще зовсім недавно на морі, вхолонних екіпажах», а згодом у матроських загонах і в партизанських лісах не раз йому мріялося, як «...якогось погожого, неодмінно сонячного ранку викличуть його, кавалера двох георгіївських хрестів, якісь добрі і вчені люди, дадуть йому на руки грамоту і скажуть:

– Ось тобі, Свириде, за твій піт і кров твоя земля. Бери і рай на ній» [9, с. 15]. Проте, виявилось, доля розпорядилася інакше: цією «доброю і вченою людиною» в своєму селі став він.

Цікаво виписаний інший «апостол» справедливості Нечуйвітер. Уперше він з'являється в спогадах Данила Підпригори. На Поліссі, берегах «примхливого Тетерева» напередодні революції довелось молодому вчителю потрапити на організований семінаристами мітинг. «Чорноволосий студент з очима і постаттю бунтаря тримав у рці затиснутий камінь і, розмахуючи ним, метав іскри на терасу і своїх супутників.

– Ви тільки подумайте! Це поки що єдине на Україні родовище справжнього сірого і рожевого мармуру, на нього, як на дівочі скроні, лягла прекрасна ніжність білих і червоних прожилок (...) Його прикрасили зерна чорного лосняка і кристали піриту, флюориту і червоного залізняку. З цієї краси треба різати богинь і героїв, але цю красу нищить на вогні поміщик-дикун Коростишев. Він з мармуру випалює вапно!» [9, с. 163].

Промова юнака недвозначно зраджує в ньому патріота-самостійника, мазепинця, якого обурює варварське господарювання на українській землі.

Уперше на це об'єктивно звертає увагу Ю. Мариненко: «Справді, унікальним, наприклад, у Стельмаховому

Нечуйвітрові є те, що в ньому вгадується вчорашній бортьбист чи укапіст, тобто, представник того крила компартії, що заходилося було на початку 20-х розбудовувати Українську державу, наївно вірячи в можливість поєднання комунізму з національною ідеєю, тих, хто, зрештою, першими постали перед судом «трійок», наповнили собою численні гулаги, або ж, загнані в глухий кут, розчаровані, зневірені, безславно розрубували «горді в вузол» життя самогубством. Аналогічна ситуація з Мірошніченком, по різні сторони барикади знаходяться він і його однопартієць Кульницький» [5, с. 46].

Непросто складається доля селянина в романі. Проте і їй тепер заздрить підполковник армії УНР Погиба: «яка не буде влада, а цей полатаний дядько залишиться на Україні, матиме сякий-такий закуток, і, гляди, дочекається своєї землі, і сам, сучий син, більшовиком стане. А куди воєнний вир кине його, Погибу, і ким він стане в найближчі часи?» [9, с. 51]. Це є третя драма героїв Стельмахового роману.

Драма учасників національної революції. Вони, як показано в романі, істинні патріоти, трагічні лицарі національної ідеї, обдурені історією, яка поманивши їх своєю романтичною візією, не дала головного – достойного цьому рухові вождя, лише фальшивих пророків. Не витримали вони випробування. Особисті амбіції переважили інтереси нації, замість консолідувати націю, з'їдали один одного, тим самим сіяли зневіру в народі, розділили суспільство. У кризові моменти самі зневірилися у власному народі, кинулися хто до німців (Скоропадський), хто до поляків (Петлюра), хто до білогвардійців (Петрушевич), а хто й до більшовиків (Винниченко).

У даному випадку йдеться про органічне неприйняття селянином будь-якої влади у вигляді соціальних інституцій та ідеологій, байдуже – чи то влада петлюрівська, чи радянська. Із чужою владою селянин співіснує, він її терпить як щось неминуче, але не приймає, для нього влада завжди репресивна, загрозлива. У романі М. Стельмаха сільські активісти Свирид Мірошніченко та Тимофій Горицьвіт ніяка не влада – це речники колективу, культурні герої. Обидва проходять ініціацію, випробування, обидва, врешті, більше втрачають і жертвують заради інших – Мірошніченко втрачає дітей, Горицьвіт жертвує власним життям.

Корені зла, переконує Стельмах, містяться в дегуманізації людини. Людство, щоб залишити за своїм поступом право називатись гуманним, ніколи не повинне сплачувати за свої здобутки людським життям.

Всесвітня література знає чимало творів, де вартість життя індивіда проголошувалась вагомішою від усіх набутків соціального прогресу. З граничною оголеністю це виразив Достоевський словами Івана Карамазова щодо шукаючої людством «вищої гармонії», яка, на думку цього героя, а з ним і самого письменника, «не варта сльозинки хоча б однієї...замученої дитини» [4, с. 207]. «Уявіть, що ви самі будете дім людської долі з метою у фіналі ошчасливити людей, подарувати їм, нарешті, мир і спокій, – розвиває ту ж думку митець у нарисі «Пушкін». – І ось уявіть собі також, що для цього необхідно і неминуче треба замучити всього лиш одну людську істоту, смішну навіть на чийсь погляд істоту... І чи можете ви припустити хоч на одну хвилину ідею, що люди, для яких вибудували

цей дім, погодилися б самі прийняти від вас таке щастя... і, прийнявши це щастя, залишитись навечно щасливими?» [4, с. 378]. Исторична практика показує, що прогрес людства, пов'язані з ним здобутки різних поколінь будувалися на жертвності попередніх. І, на нашу думку, мета Достоєвського не заперечити це, а увиразнити моральні кордони людського щастя, поза якими саме поняття цього щастя перетворюється на свій антипод – благополучне існування за рахунок страждань, а то й смерті інших.

Поставлена в аморальні умови особистість деградує. Війни, беззаконня, постійні грабунки здеморалізували людей: «подешевшало життя», «люди за війну злими поробилися», навіть «бджола злішою стала». Ось чому так рідко персонажі твору турбуються проблемами добра. Практично всі заангажовані в конфлікті характери (і група, так би мовити, Січкаря, і увесь комнезам Мірошніченка) опікуються одним – землею. Якось ігнорує батькове застереження – «Земля у нас – тяжке діло: кров'ю пахне» – Тимофій Горицьвіт: теше кроковку. Лише поодинокі постаті, що з різних, здається, причин не можуть у цій ситуації стати на твердий ґрунт, намагаються хоч подумки для себе гармонізувати цей жорстокий бездушний світ. Мабуть, тому й почувають себе так невпевнено в тому світі, що не хочуть прийняти його правил. Немало вже пролито за той шматок землі людської крові, мислить Данило Підпригора, «а чи стане вона щедрішою, чи покращають люди після цього, чи ще більше озлобляться в своїх нестатках і темені?»

І, мабуть, тому так самотньо над усім Поділлям звучить голос сліпого Андрійка. Двічі, рефреном. Уперше в шостому розділі, як застереження – «прекрасним самотнім голосом, що невідомо для кого з кобзарською тугою підіймався на битий подільській дорозі, невідомо кого благав не проливати людську кров, бо:

Людська кров – не водиця –
Проливати не годиться...»

Вдруге – наприкінці двадцять сьомого розділу, так само самотньо «віковою тугою», як своєрідний коментар до вчинків «зрячих» людей. Не хочуть чути в романі сліпого Андрійка «зрячі» люди... А втім і не їм адресована ця пісня-заклинання – читачеві.

Загроза, культурний злам, криза, що їх майже перманентно переживало українське село в часи громадянської війни, активізували захисний ресурс людської свідомості. М. Стельмах дуже добре зрозумів цю ситуацію, можливо, швидше усвідомив, відчув і, можливо, також великою мірою прийняв колективну логіку. Звідси тяжіння до простих відповідей на складні питання, характерне для його творчості: добро і зло, правда і кривда, друзі й вороги. Однак у цих простих відповідях якраз і закладене те, що можна назвати «правдою життя» в чистому вигляді. Хай з інтелігентського погляду романи М. Стельмаха наскрізь фальшиві, але це погляд меншості, якою нехтують в періоди кризи й перелому: не до рефлексій коли йдеться про виживання. Характерно, що письменник весь час підносить протонародне – аж до придуркуватості – юродство як позитивну ознаку. Таким і має бути селянин, щоб вижити в жорстокому світі, ховаючи за простакуватістю маскою власну вистраждану життєву правду.

Образна система роману «Кров людська – не водиця» підпорядкована головному лейтмотиву твору, втіленого у

самій назві. Поняття землі, якої через ген первородного гріха не можуть поділити люди, пролитої крові за неї, постає тут у містично-сакральному ключі.

У 1958 році у співавторстві із режисером В. Крайниченком Стельмах здійснив по суті інсценізацію роману «Кров людська – не водиця». Ні масштабності охоплення фактів, ні масових батальних сцен автором не передбачено. Він скористувався прийомом стисненого часу. Події, змальовані тут, не сягають за межі маленького подільського села, що загубилось на землі. Вони відбуваються у 1920 році, протягом однієї доби. Але в цій тривалості часу, немов у фокусі, сконцентровано всю складність історичних подій тогочасної України. «Стельмахівське село, – писав М. Рильський, – велика прозора краплина, в якій відбивається історія всієї України протягом десятиріч, те стельмахівське село – це, загалом беручи, вся сільська (і не тільки сільська) Україна в її великій боротьбі, в її муках і в її radoшах». [7, с. 181].

Через душу, психологію людини йде Стельмах, при звукових хронологічних рамках оповіді, до показу долі народу, до розмови про час і людину. П'єса вирішувала питання про смисл життя, тому вона виявилась не сільською хронікою подій на Поділлі, а драматичним твором справді інтелектуальної наснаги і вагомості.

За словами І. Давидової, епічну прозу Стельмах переклав мовою епічної драми [3, с. 57]. Багатоплановість її епічності стала зримою. Не можна сказати, що спроба переведення роману в інший літературний жанр зроблена досконалим. Подекуди в інсценізації сюжетні вузли так і не розплутуються. Механічно, а не творчо поєднані в ній образи Тимофія Горицьвіта і Бондаря. В інсценізації Тимофій Горицьвіт не став яскравою індивідуальністю. Послаблено драматичне напруження у сценах Данила Підпригори та його дружини Галини. Неглибоко розкрито й образ Свирида Мірошніченка, йому бракує дієвості.

Проте у драмі збережено пісенну красу епічної оповіді, глибину авторових роздумів. За умов багатоплановості композиції, паралельності сюжетних ліній відразу відчувається епічне спрямування твору, витриманість у єдиному стилі. Тема землі, поетично виражена, стала символом драми. Як і в романі, зоровий образ землі стає авторським ключем для вирішення епічного задуму, виростає в значний самостійний образ з великим ідейним навантаженням. У ремарці автор пише: «Краєчком ока глянуло сонце на землю... Земля задзвеніла тисячею голосів. Здавалось, поле ожило і його серце билось в одному звучанні з серцями селян». Відразу відкривається основний конфлікт – ставлення селянина до землі і необхідність боротьби за неї.

Не всі сюжетні вузли розв'язані у драмі. Автор повільно розвивав дію (деякі картини видаються навіть статичними), унікав дисонансів, які б порушували епічний стиль розповіді. Проте, як і в романі, завдяки конкретній психологічній виразності автора, основні образи – Свирида Мірошніченка, Тимофія Горицьвіта, Данила Підпригори, Фесюка – у п'єсі постають як монументальні характери.

Особливо велике значення у драмі надається пісні – народній і авторській. Тут і ліричні пісні («Плавай, плавай лебедонько», «Цвіла, цвіла калинонька»), широко епічні («Ой поля, ви, широкі поля»), лагідні колискові («Ой люлі, люлі, налетіли гулі»).

Було у п'єсі, на відміну від роману, і поверхове, ілюстративне тлумачення сценічних образів. Так занадто гротескно подано образ Бараболі та Палилюльки. Плакатність у їх зображенні призвела до того, що показ групи негативних героїв був дуже поверховим. Та і проблематика роману значно ширша, хоча чи можна дорікати за це Стельмаху, який насамперед прозаїк, а не драматург.

Проте, незважаючи на численні недоліки першої спроби Стельмаха-драматурга (нагадаємо, що задумана вона була як інсценізація роману і написана у співавторстві з В. Крайниченком, а не є власним доробком митця), сукупність художніх засобів, обраних письменником, надають образності змісту, стилю і формі. Тож критика зауважує, що письменник є «ліричним у стилі і драматичним у сюжеті» [3, с. 62].

Висновки. Хоч в силу обставин роман «Кров людська – не водиця», як і однойменна п'єса, значною мірою не міг уникнути усталених тенденцій доби, зазначимо, що ідейний зміст цього твору далекий від соціалістичних декларацій – переважають тут традиційні у вітчизняній класиці проблеми: закономірне прагнення соціальної справедливості, чесності, відносин, не заснованих на корисливості, викриття культу мамони, зажерливості, стягання, зневаги до трудящої людини. Роман трагедійний у своїй основі, і фольклорні елементи чи то у характеристиці персонажів, чи то у зображенні особистого і всенародного горя відіграють ключову роль, окреслюючи авторську концепцію в усвідомленні праведного і грішного, творчого і руйнівного, де сувора реальність трансформується у легендарний епос з трагічним мотивом.

При всіх суперечливих оцінках ворогуючих сторін роман М. Стельмаха «Кров людська – не водиця» несе у собі вічні ідеї етичного плану, в основі яких і євангельські заповіді, і єдність із пракореннями, і вірність родині, роду, рідній землі, яка виступає у романах письменника суддею людських діянь, мірилом порядності людини, причиною і наслідками морального вибору. Цей твір поліфонічний у багатьох загальнолюдських суспільно-моральних проблемах, не пов'язаних лише з конкретною епохою.

Література:

1. Белецкий А. И. Избранные труды по теории литературы / Под общ. ред. Н. К. Гудзия. – М., 1964 – 478 с.
2. Гуцало Є. Герой творчості – народ / Є. Гуцало // Стельмах М. Твори: в 7-ми т. – К.: Дніпро, 1982. – С. 5-21.
3. Давидова І. М. З думою про народ. На сцені – драматургія Михайла Стельмаха / І. М. Давидова; Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. – К.: Мистецтво, 1973. – 156 с.

4. Достоевский Ф. М. Собрание сочинений. В 10-ти т. / Ф. М. Достоевский. – М.: Слово/slovo, 2012. – Т. 10: Братья Карамазовы (роман) (книги 9-12), рассказы, очерки. – 380 с.
5. Мариненко Ю. В. Проблеми національної ідентичності в українській прозі 40-50-х років ХХ ст.: автореф. дис. д-ра філол. наук: 10.01.01 / Львівський національний ун-т ім. І.Франка. – Львів, 2007. – 32 с.
6. Мариненко Ю. В. Роман Михайла Стельмаха «Кров людська – не водиця»: історіософський аспект / Ю. В. Мариненко // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський: Оіном, 2002. – Вип. 6. – С. 41-51
7. Рильський М. Поезії Михайла Стельмаха / М. Рильський // Про Михайла Стельмаха: літературно-критичні матеріали. – К.: Рад. письменник, 1972. – С. 180-183.
8. Семенчук І. Р. Михайло Стельмах: нарис творчості / І. Р. Семенчук. – К.: Дніпро, 1982. – 231 с.
9. Стельмах М. Твори: В 6-ти т. – К.: Дніпро, 1972. – Т. 2. – 595 с.

Сивак Л. М. Мифопоэтический мир украинского крестьянства в романе Михаила Стельмаха «Кровь людская – не водица» и одноименной пьесе: к проблеме историзма

Аннотация. В статье освещается проблематика романа Михаила Стельмаха «Кровь людская – не водица», в частности конфликт человека и власти в период революционных потрясений, борьба крестьян за землю и волю. Рассматриваются мифологическая основа произведения, основные параметры художественного мира, своеобразие ментальности украинского крестьянина. Выясняется дискурсивная практика автора, раскрываются особенности его лирико-романтической стилиевой палитры, особенности мифопоэтики писателя.

Ключевые слова: мифопоэтика, концепция, идея, конфликт, характер, человек, революция, земля.

Syvak L. Myth and poetic world of Ukrainian peasantry in the novel of Mykhailo Stelmakh «Blood is human is not water» and the play of the same title: to the problem of historical method

Summary. This article deals with the problematic of Mykhailo Stelmakh novel and play «Blood is human is not water», in particular with the human and power conflict in the period of revolutionary rebels and peasants fight against the land and freedom. Mythological basis of the novel, the main parameters of the fiction world, the peculiarity of Ukrainian peasant mentality are regarded in this literature work. The author's practice of discourse analysis is analyzed, the peculiarities of his lyric and romantic background, the myth and poetics of the author are revealed.

Key words: myth and poetics, concept, an idea, conflict, character, revolution, land.